
Vardan Dievo Šventoje Trejybėje Vieno

Stanislovas Augustas iš Dievo malonės ir tautos valios Lenkijos Karalius, Didysis Lietuvos, Rusijos, Prūsijos, Mazovijos, Žemaičių, Kijevo, Voluinės, Podolės, Palenkės, Livonijos, Smolensko, Severo ir Černigovo Kunigaikštis drauge su dvigubos sudėties konfederuotu seimu, atstovaujančiu lenkų tautai,

pripažindami, jog mūsų visų likimas priklauso vien tik nuo tautos konstitucijos įvedimo ir išstobulinimo, iš ilgos patirties pažinę įsisenėjusias mūsų valdymo ydas, siekdami pasinaudoti metu, kuriame Europa yra atsidūrusi, bei ta blėstančia akimirka, kuri mus sugrąžino mums patiems, laisvi nuo žeminančių svetimos prievartos reikalavimų, labiau už gyvybę, už asmeninę laimę brangindami politinę egzistenciją ir tautos, kurios likimas patikėtas mūsų rankoms, išorinę nepriklausomybę bei vidinę laisvę, taipogi norėdami pelnyti esamų ir būsimų kartų palaiminimą bei dėkingumą, nebudami kliūčių, kurios gali sukelti mumyse aistras, visuotinio gėrio, laisvės įtvirtinimo, mūsų tėvynės ir jos sienų išsaugojimo vardan su didžiausia dvasios tvirtybe priimame šią Konstituciją ir skelbiame ją šventa ir neliečiama, kol

tauta įstatymo numatytu laiku savo aiškia valia pripažins būtina pakeisti joje kokį nors straipsnį. Ir šią Konstituciją turi visa kame atitikti kiti dabartinio Seimo išleisiami įstatymai.

I. VIEŠPATAUJANTI RELIGIJA

Tautos viešpataujanti religija yra ir bus Romos katalikų šventas tikėjimas su visomis jo teisėmis. Perėjimas iš viešpataujančio tikėjimo į kokį nors kitą yra draudžiamas ir baudžiamas kaip apostazė. Bet kadangi tas pats šventas tikėjimas liepia mums mylėti mūsų artimus, tad privalome suteikti tikėjimo ramybę ir valdymo globą visiems žmonėms, kokio išpažinimo jie bebūtų, ir dėl to garantuojame visų apeigų ir religijų laisvę Lenkijos kraštuose, pagal kraštų įstatymus.

II. BAJORAI ŽEMVALDŽIAI

Gerbdami mūsų protėvių, dovanojusių laisvą valdymą, atminimą, bajorų luomui iškilmingiausiai užtikriname visas teises, laisves, prerogatyvas bei pirmenybes privačiame ir viešajame gyvenime, o ypač patvirtiname, užtikriname ir neliečiaamais pripažįstame įstatymus, statutus ir privilegijas, kurias teisingai ir teisėtai suteikė Kazimieras Didysis, Liudvikas Vengras, Vladislovas Jogaila ir Vytautas, jo brolis, didysis Lietuvos kunigaikštis, taipogi Vladislovas ir Kazimieras Jogailaičiai, broliai Jonas Albrechtas, Aleksandras ir Žygimantas Pirmasis bei Žygimantas Augustas, paskutinysis iš Jogailaičių linijos.

Bajorų luomo prakilnumą Lenkijoje pripažįstame lygiaverčiu bet kokiam kur nors kitur naudojamam bajorystės laipsniui. Visus bajorus pripažįstame esant lygiais tarpusavy ne tik siekiant pareigybių ir stengiantis pasitarnauti tėvynei, kas atneša garbę, šlovę ir naudą, bet ir vienodai naudojantis bajorų luomui skirtomis privilegijomis ir prerogatyvomis, o pirmiausiai asmens saugumo, asmens laisvės ir žemės bei kilnojamojo turto nuosavybės teisėmis taip, kaip jos nuo amžių kiekvienam tarnavo, kurias norime turėti šventai, neliečiamai išsaugotas ir paliekame, iškilmingai laidavę, kad jokiais pakeitimais ar išimtimis neleisime kėsintis į kieno nors nuosavybę; priešingai, aukščiausioji krašto valdžia ir jos paskirta vyriausybė nereikš savo naudai jokių pretenzijų *iurium regaliūm*¹ pretekstu ar kokia kita dingstimi nei į dalį, nei į visą piliečių nuosavybę. Todėl asmens saugumą ir bet kokią kiekvienam teisėtai priklausančią nuosavybę gerbiame, tausojame bei stipriname kaip tikrą visuomenės sąryšį, kaip piliečių laisvės vyzdį ir norime, kad ir ateityje jie išliktų gerbiami, tausojami ir neliečiami. Bajorus pripažįstame svarbiausiais laisvės ir šios Konstitucijos gynėjais. Kiekvieno bajoro dorybei, pilietiškumui ir garbei patikime gerbti jos, kaip tėvynės ir mūsų laisvių vienintelės tvirtovės, šventumą ir saugoti jos patvarumą.

¹ išskirtinių
karaliaus teisių

III. MIESTAI IR MIESTIEČIAI

Šiame seime priimtą įstatymą, vadinamą „*Mūsų karališkųjų laisvieji miestai Respublikos valstybėse*“, norime turėti

visiškai nepakeistą ir skelbiame jį šios Konstitucijos dalimi kaip įstatymą, suteikiantį naują, tikrą ir veiksmingą jėgą laisviems lenkų bajorams, jų laisvių saugumui ir bendros tėvynės vientisumui.

IV. VALSTIEČIAI VALSČIONYS

Žmones žemdirbius, iš kurių rankų trykšta gausiausia krašto turtų versmė ir kurie sudaro didžiausią tautos gyventojų dalį, taigi tvirčiausią krašto jėgą, mes, vadovaudamiesi teisingumu, žmogiškumu ir krikščioniškąja pareiga, taip pat gerai suprasdami visų mūsų naudą, priimame įstatymo ir krašto valdymo globon, nuspręsdami, kad nuo šiol bet kurie raštai dėl teisių, suteikimų ar susitarimų, kuriuos autentiškai sudarė dvarininkai su savo žemių valsčionimis, vis vien, ar tie raštai dėl teisių, suteikimų ir susitarimų sudaryti su kaimais, ar atskirai su kiekvienu kaimo gyventoju, jie, sutinkamai su tuose suteikimuose ir susitarimuose surašytomis teisingomis sąlygomis, taps bendru ir abipusiu įsipareigojimu, pateksiančiu krašto valdymo globon. Tokie susitarimai ir iš jų kylantys įsipareigojimai, savo noru žemės savininko priimti, ne tik jį patį, bet ir jo įpėdinius ar teisių pirkėjus taip susaistys, kad jie niekada savavališkai negalės jų pakeisti. Taip pat ir valsčionys, kad ir kokį turtą valdytų, neturės kito būdo nusišalinti nuo savanoriškų susitarimų, suteikimų ir su jais susijusių pareigų, kaip tik tokiu būdu ir tokiomis sąlygomis, kurios buvo nustatytos tų susitarimų raštuose ir kurios, priimtose tiek amžiams,

— ◆ —

ties ribotam laikui, juos griežtai įpareigoja. Tokiu būdu dvarininkams garantavę visokeriopą naudą, kurią jiems teikia valsčionys, ir norėdami veiksmingiau paskatinti krašto žmonių skaičiaus gausėjimą, skelbiame visišką laisvę visiems žmonėms, tiek naujai atvykstantiems, tiek tiems, kurie, pirma iš krašto pasišalinę, dabar norėtų į tėvynę grįžti; o būtent – kiekvienas žmogus, į Respublikos valstybes iš bet kurios pusės naujai atvykęs ar sugrįžtantis, vos įžengęs į lenkų žemę, turi visišką laisvę užsiimti savo amatu, kaip nori ir kur nori, turi laisvę sudaryti sutartis dėl gyvenamosios vietos, darbo atlygio ar činšų tokiam laikui, kokiam susitars, turi laisvę įsikurti mieste ar kaimuose, turi laisvę gyventi Lenkijoje ar sugrįžti į kurią nori kraštą, jeigu yra įvykdęs įsipareigojimus, kuriuos savo noru prisiėmė.

V. VALDYMAS, ARBA VIEŠŪJŲ VALDŽIŲ PASKIRTIS

Visa žmonių visuomenės valdžia kyla iš tautos valios. Idant valstybių vientisumas, pilietinė laisvė ir visuomenės tvarka visam laikui išliktų pusiausvyroje, lenkų tautos valdymą turi sudaryti trys valdžios ir šio įstatymo valia sudarys visiems laikams, tai yra: *įstatymų leidžiamoji valdžia* seime, *aukščiausioji vykdomoji valdžia* karaliuje bei Sargyboje ir *teisminė valdžia* šiam tikslui įkurtose ar įkursimose jurisdikcijose.

◆

VI. SEIMAS, ARBA
ĮSTATYMŲ LEIDŽIAMOJI VALDŽIA

Seimas, arba susirinkusieji luomai, bus padalinti į dvejus rūmus: į atstovų rūmus ir senatorių rūmus, vadovaujamus karaliaus.

Atstovų rūmai kaip tautos visavaldystės atspindys ir reiškinys bus įstatymdavystės šventovė. Tad atstovų rūmuose pirmiausiai bus svarstomi visi projektai: 1) *dėl bendrųjų teisių*, tai yra konstitucinių, civilinių, kriminalinių, ir dėl nuolatinių mokesčių nustatymo; pasiūlymai dėl šių klausimų, sosto pateikti apsvarstyti vaivadijoms, žemėms bei pavietams ir sugrįžtantys instrukcijomis į rūmus, turės būti sprendžiami pirmiausiai; 2) *dėl seimo nutarimų*, tai yra laikinųjų rinkliavų, monetos vertės, valstybės paskolų, nobilitacijų ir kitų nenumatytų apdovanojimų, viešųjų ordinarinių ir ekstraordinarinių išlaidų išdėstymo, karo, taikos, galutinio sąjunginių ir prekybinių sutarčių ratifikavimo, visų diplomatinių aktų ir susitarimų, priskiriamų tautų teisei, vykdomųjų magistratūrų užbaigimo ir panašių svarbiausius tautos poreikius atliepančių dalykų, pasiūlymai dėl kurių, iš sosto patenkantys tiesiai į atstovų rūmus, turi būti svarstomi pirmiausiai.

Senatorių rūmų, sudarytų iš vyskupų, vaivadų, kaštelionų ir ministrų, kuriems pirmininkaus karalius, turintis teisę vieną sykį duoti savo *votum*², kitą sykį *paritatem*³ išspręsti asmeniškai arba atsiunčiant savo nuomonę į tuos pačius rūmus, pareiga yra: 1) kiekvieną įstatymą, kurį formaliai praėjusį atstovų rūmuose privalu perduoti senatui, įstaty-

mo numatyta balsų dauguma priimti arba sustabdyti, kol tauta jį papildomai apsvarstys. Priėmimas suteiks įstatymui galią ir šventumą. Tačiau sustabdymas įstatymą atideda tik iki ateinančio ordinarinio seimo, kuriame, jeigu pakartotinai buvo sutikta, senato sustabdytas įstatymas turi būti priimtas; 2) kiekvieną aukščiau išvardintus dalykus liečiantį seimo nutarimą, kurį atstovų rūmai tučtuojau privalo atsiųsti senatui, kartu su atstovų rūmais priimti balsų dauguma, ir abiejų rūmų bendroji dauguma, kaip įstatymo numatyta, taps seimo sprendimu ir valia.

⁴ *sprendžiamojo
balso*

Sąlygojame, kad senatoriai ir ministrai sprendžiant reikalus, liečiančius jų užimamas Sargyboje arba komisijoje pareigas, seime neturės *votum decisivum*⁴ ir posėdžiaus tuo metu senate tik jei seimas pareikalautų pasiaiškinti.

Seimas visada bus pasiruošęs dirbti kaip įstatymų leidžiamasis ir ordinarinis. Turi prasidėti kas dveji metai, o truks, kiek numato seimų įstatymas. Sušauktas iškilus netikėtam būtinumui turi spręsti tik tą dalyką, dėl kurio bus sušauktas, arba tą būtiną reikalą, kuris iškilo jau sušaukus. Joks įstatymas negali būti panaikintas tame pačiame ordinariniame seime, kuriame buvo priimtas. Seimo sudėtį sudarys žemesniojo įstatymo tvarka numatytas asmenų skaičius – tiek atstovų rūmuose, tiek senatorių rūmuose.

Šiame seime priimtą „Seimelių įstatymą“ iškilmingai patvirtiname kaip esminį pilietinės laisvės pamatą.

Kadangi įstatymų leidyba negali būti vykdoma visų, ir tauta tam tikslui įgalioja reprezentantus arba savo laisvanoriškai išrinktus atstovus, todėl mes nusprendžiame, jog sei-

meliuose išrinkti atstovai įstatymų leidyboje ir bendruose tautos reikaluose pagal šią Konstituciją turi būti laikomi *visos tautos atstovais*, kuriems išreikštas visuotinis pasitikėjimas.

Viskas ir visur turi būti sprendžiama balsų dauguma; dėl to *liberum veto*, bet kokios rūšies konfederacijas ir konfederacinius seimus kaip prieštaraujančius šios konstitucijos dvasiai, valdymą griaunančius, visuomenę ardančius panaikiname visiems laikams.

Užkirsdami kelią šiurkštiems ir dažniems tautos konstitucijos keitimams iš vienos pusės ir pripažindami būtinybę ją tobulinti patyrus, kokių ji turės pasekmių visų gerovei iš antros pusės, skiriame metą ir laiką Konstitucijai peržiūrėti ir pataisyti kas dvidešimt penkerius metus. Tokį konstitucinį seimą norime padaryti ekstraordinariniu pagal jam skirtą atskirą įstatymą.

VII. KARALIUS, VYKDOMOJI VALDŽIA

Joks tobuliausias valdymas negali būti be veiksmingos vykdomosios valdžios. Tautų laimė priklauso nuo teisingų įstatymų, o įstatymų pasekmė – nuo jų vykdymo. Patirtis išmokė, jog apleidus tą valdymo sritį Lenkiją užplūdo nelaimės. Todėl laisvajai lenkų tautai laidavę galimybę kurti sau įstatymų valdžią ir galią prižiūrėti bet kurią vykdomąją valdžią bei rinkti pareigūnus į magistratūras, aukščiausią įstatymų vykdomąją valdžią atiduodame karaliui jo taryboje, kuri vadinsis *Įstatymų sargyba*.

Vykdomoji valdžia yra įpareigota laikytis įstatymų ir tiksliai juos įgyvendinti. Ji veiks savo nuožiūra ten, kur leidžia įstatymai, kur įstatymų vykdymas reikalauja priežiūros ar netgi stiprios pagalbos. Jai visada privalo paklusti visos magistratūros, jos rankose paliekame teisę paraginti nepaklusnias ir savo pareigas apleidusias magistratūras.

Vykdomoji valdžią negalės leisti ar aiškinti įstatymų, bet kieno vardu uždėti mokesčių ar rinkliavų, užtraukti paskolų, keisti seimo nustatyto išdo pajamų paskirstymo, skelbti karų, *definitive*⁵ sudaryti taikos, pasirašyti sutarties nei jokio kito diplomatinio akto. Jai bus galima tik vesti laikinas derybas su užsieniečiais ir atlikti laikinus ir einamuosius, su krašto ramybe ir saugumu susijusius reikalus, apie kuriuos ji privalo pranešti artimiausiam seimo posėdžiui.

Lenkijos sostą norime turėti ir nusprendžiame būsiant renkama iš kilmingos giminės visiems laikams. Bekaralmečiais patirtos nelaimės, periodiškai griauinančios valdymą, pareiga apsaugoti kiekvieno lenkų žemės gyventojų likimą ir visiems laikams užkirsti kelią užsienio valstybių įtakai, mūsų tėvynės, didingos ir laimingos nepertraukiamai valdžiusių giminių laikais, atminimas, būtinybė nukreipti nuo sosto svetimšalių ir įtakingų lenkų ambicijas, o pastangas pakreipti į vieningą rūpinimąsi tautos laisve, paskatino mūsų įžvalgumą atiduoti Lenkijos sostą pagal paveldėjimo teisę. Todėl nusprendžiame, kad mums pragyvenus, kiek leis mums Dievo gerumas, Lenkijoje karaliaus dabartinis Saksonijos elektorius. Būsimųjų Lenkijos karalių dinastija prasidės Frydricho Augusto, dabartinio Saksonijos elektoriaus

asmeniui, kurio vyriškos lyties įpėdiniams *de lumbis*⁶ skiriame Lenkijos sostą. Po tėvo sostan turi įžengti vyriausiasis viešpataujančio karaliaus sūnus. O jeigu dabartinis Saksonijos elektorius neturėtų vyriškos lyties palikuonių, tada vyriškos lyties įpėdinystės liniją Lenkijos soste turi pradėti vyras, kurį elektorius, seimui sutikus, parinks savo dukrai. Todėl *Mariją Augustą Nepomukę*, elektoriaus dukterį, skelbiame Lenkijos infante, palikdami tautai teisę, kuriai negalios jokia senatis, rinkti į sostą kitą giminę, užsibaigus pirmajai.

⁶ iš *strény*, t.y.,
gimusių

Kiekvienas karalius, įžengęs sostan, prisieks Dievui ir Tautai laikytis šios Konstitucijos ir *pacta conventa*⁷, kurios bus sudarytos su dabartiniu, sostui skirtu Saksonijos elektoriumi ir kurios jį saistys, kaip ir senosios.

⁷ *suderintos sutartys*

Karaliaus asmuo yra šventas ir nuo visko apsaugotas. Pats savaime nieko nedarydamas, prieš tautą už nieką negali būti atsakingas. Jis privalo būti ne patvaldžiu, bet tautos tėvu ir galva, ir tokiu jį įstatymas bei ši Konstitucija pripažįsta ir skelbia. Pajamos, įrašysimos į sutartinius paktus, ir atitinkamos sosto prerogatyvos, kurias būsimajam elektui garantuoja ši Konstitucija, negalės būti liečiamos.

Visi viešieji aktai, tribunolai, teismai, magistratūros, monetos, antspaudai privalo eiti karaliaus vardu. Karalius, kuriam privalo būti palikta visa geradarystės galia, turės *ius agnatiandi*⁸ nuteistiesiems myriop, išskyrus *in criminibus status*⁹. Karaliui priklausys aukščiausias vadovavimas krašto karinėmis pajėgomis karo metu ir teisė skirti kariuomenės vadus, numatant juos laisvai keisti pagal tautos valią. Jo pareiga bus tvirtinti karininkus ir skirti pareigūnus sutinkamai su žemes-

⁸ *malonės teisė*
⁹ *už nustikaltimus valstybei*

niojo įstatymo sąlygomis, nominuoti vyskopus ir senatorius sutinkamai su to paties įstatymo sąlygomis, taipogi ministrus kaip vykdomosios valdžios pirmuosius pareigūnus.

Sargybą arba karaliaus tarybą, karaliui priskirtą įstatymų vientisumui ir įgyvendinimui prižiūrėti, sudarys: 1) primas kaip Lenkijos dvasininkijos galva ir Edukacijos Komisijos pirmininkas, kurį Sargyboje galės pavaduoti pirmasis ¹⁰ iš eilės *ex ordine*¹⁰ vyskupas, be teisės pasirašinėti rezoliucijas; 2) penki ministrai, tai yra policijos ministras, antspaudo ministras, *belli*¹¹ ministras, išdo ministras, užsienio reikalų antspaudo ministras; 3) du sekretoriai, iš kurių vieno žinioje bus Sargybos protokolas, kito – užsienio reikalų protokolas; abudu be *votum decisivum*.

Sosto įpėdinis, išėjęs iš mažametystės ir prisiekęs Konstitucijai, gali dalyvauti visuose Sargybos posėdžiuose, tik be balso teisės.

Seimo maršalka, išrinktas dvejimėms metams, įeis į Sargyboje posėdžiaujančiųjų sudėtį be teisės kištis į jos rezoliucijas, tik dėl reikalo sušaukti pasiruošusį seimą. Tokiu atveju, jeigu jis tikrai matytų būtinybę sušaukti pasiruošusį seimą to reikalaujančiais atvejais, o karalius jį šaukti atsisakytų, tai tuomet tas pats maršalka privalėtų išduoti atstovams ir senatoriams aplinkraščius, kviesdamas juos į pasiruošusį seimą ir pranešdamas tokio sušaukimo priežastis. O seimą sušaukti būtina tik tokiais atvejais: 1) staiga iškilus reikalui, priskiriamam tautos teisei, ypatingai pasienio karo atveju; 2) vidaus neramumų, gresiančių kraštui revoliucija, arba susidūrimų tarp magistratūrų atveju; 3) matant

visuotinio bado grėsmę; 4) tėvynei tapus našlaite dėl karaliaus mirties ar pavojingos jo ligos. Visos rezoliucijos Sargyboje bus svarstomos aukščiau minėtų asmenų. Išklašius visas nuomones, turi nusverti karaliaus sprendimas, idant būtų viena valia vykdyti įstatymą. Todėl kiekviena Sargybos rezoliucija išeis karaliaus vardu ir pasirašyta jo ranka, tačiau ji privalo būti pasirašyta ir vieno iš Sargyboje posėdžiaujančių ministrų, ir taip pasirašyta turi būti vykdoma, ir įgyvendinta komisijos ar kokios nors vykdomosios magistratūros, ypač dalykuose, kurie šiuo įstatymu nėra griežtai išskirti.

Jeigu nė vienas iš posėdžiaujančių ministrų nenori pasirašyti sprendimo, karalius savo sprendimo atsisako, bet jeigu jo laikosi, seimo maršalka prašo sušaukti paruoštą seimą, o jeigu karalius sušaukti delsia, tuomet tai privalo atlikti pats maršalka.

Karalius turi teisę ir skirti visus ministrus, ir pakviesti vieną jų iš kiekvieno administracijos skyriaus į savo tarybą arba Sargybą. Ministras posėdžiauti Sargyboje kviečiamas dvejiems metams, tačiau karalius gali patvirtinti jį ir ilgesniam laikui. Į sargybą pakviesti ministrai neturi posėdžiauti komisijose.

O jeigu dviejų trečdalių slaptų balsų dauguma, susivienijus abiem seimo rūmams, būtų pareikalauta ministrą Sargyboje ar jo pareigose pakeisti, karalius privalo tučtuojau paskirti jo vieton kitą.

Norėdami, kad tautos Įstatymų sargyba būtų įpareigota griežtai atsakyti prieš tautą už visus savo nusižengimus, nusprendžiame, kad jeigu deputacija, paskirta ministrų veik-

lai ištirti, apskųs juos nusikaltus įstatymui, tai jie atsakys asmeniškai ir savo turtu. Visais tokių kaltinimų atvejais susirinkusieji luomai paprasta abiejų rūmų balsų dauguma apkaltintus ministrus turi atiduoti seimo teismams, kad juos teisingai ir atitinkamai pagal nusikaltimą nubaustų arba, įrodžius nekaltumą, nuo bylos ir bausmės atleistų. Idant vykdomoji valdžia būtų tvarkingai įgyvendinama, į kuriame atskiras komisijas, palaikančias ryšį su Sargyba ir privalančias tai Sargybai paklusti. Komisarai, seimo į jas išrinkti, savo pareigas vykdys įstatymu numatytą laiką. Komisijos yra tokios: 1) Edukacijos, 2) Policijos, 3) Kariuomenės, 4) Išdo.

¹² *atsižvelgiant* Įkurtos šiame seime vaivadijų tvarkos komisijos, taip pat būdamos Sargybos priežiūroje, gaus įsakymus iš aukščiau minėtų tarpinių komisijų, *respective*¹² į kiekvienos jų valdžios ir pareigų objektus.

VIII. TEISMINĖ VALDŽIA

Teisminė valdžia negali būti vykdoma nei įstatymų leidžiamosios valdžios, nei karaliaus, o tik šiam tikslui įsteigtų ir išrinktų magistratūrų. Ji privalo būti vietose tokia stipri, kad kiekvienas žmogus arti savęs rastų teisingumą, kad nusikaltęs visur matytų virš savęs grėsmingą krašto valdymo ranką.

Todėl į kuriame:

1. Pirmos instancijos teismus kiekvienai vaivadijai, žemei ir pavietui, į kuriuos teisėjai bus renkami seimeliuose. Pirmos instancijos teismai bus visada pasiruošę ir rūpinsis

teikti teisingumą tiems, kuriems jis reikalingas. Iš tų teismų apeliacija eis į vyriausiuosius tribunolus, kurie turės būti kiekvienoje provincijoje, taip pat sudaryti iš seimeliuose išrinktų asmenų. Ir tie teismai, tiek pirmosios, tiek paskutinės instancijos, bus žemės teismai bajorams ir visiems žemvaldžiams su bet kuo *in causis iuris et facti*¹³.

¹³ bylose dėl teisių ir veiksmų

2. Visiems miestams garantuojame teismo jurisdikcijas pagal šio seimo įstatymą apie karališkuosius laisvuosius miestus.

3. Norime turėti atskirus kiekvienai provincijai referendorių teismus, kurie spręs laisvųjų valstiečių bylas, atiduotas tam teismui pagal senus įstatymus.

4. Paliekame kanclerio, asesorių, reliacinius ir Kuršo teismus.

5. Vykdomosios komisijos turės teismus savo administracijai priklausančioms byloms.

6. Be visiems luomams skirtų civilinių ir kriminalinių bylų teismų, bus aukščiausiasis teismas, vadinamas seimo teismu, į kurį bus renkami asmenys, atidarius kiekvieną seimą. Tam teismui priklausys nusikaltimai prieš tautą ir karalių, arba *crimina status*¹⁴.

¹⁴ nusikaltimai prieš valstybę

Įsakome seimo paskirtiems asmenims surašyti naują civilinių ir kriminalinių įstatymų kodeksą.

IX. REGENTYSTĖ

Sargyba taip pat bus ir regentyste, kuriai vadovaus karalienė arba, jai nesant, primas. Regentystė galima tik šiais tri-

mis atvejais: 1) karaliaus mažametystės laiku; 2) nuolatinį pamišimą sukėlusios negalios metu; 3) tuo atveju, jei karalius būtų paimtas į nelaisvę kare. Mažametystė truks tik ligi 18 brandos metų; o negalią dėl nuolatinio pamišimo gali paskelbti tik pasiruošęs seimas abiejų rūmų trijų dalių daugumos balsais prieš ketvirtadalį. Todėl tais trimis atvejais Lenkijos Karūnos primas privalo tučtuojau sušaukti seimą, o jeigu primas tą pareigą užvilkins, tai seimo atstovams ir senatoriams aplinkraščius išduos maršalka. Pasiruošęs seimas nustato ministrų posėdžiavimo regentystėje tvarką ir įgalioja karalienę pakeisti karalių jo pareigose. O kuomet karalius išėina iš mažametystės, kaip pirmuoju atveju, visiškai pasveiksta, kaip antroju, ar grįžta iš nelaisvės, kaip trečiuoju, tada regentystė privalo jam atsiskaityti už savo veiklą ir atsakyti tautai už savo tarnybos laiką, kaip numatyta Sargybos taisyklėse, kiekviename ordinariniame seime asmeniškai ir savo turtu.

X. KARALIAUS VAIKŲ EDUKACIJA

Karaliaus sūnūs, kuriems Konstitucijos skirta paveldėti sostą, yra pirmieji tėvynės vaikai, todėl tautai privalu rūpintis geru jų auklėjimu, tačiau neužgaunant tėvų teisių. Valdant karaliui jų auklėjimu užsiims pats karalius su Sargyba ir seimo paskirtu *karalaičių edukacijos prižiūrėtoju*. Regentystės valdymo metu jų edukacija bus patikėta tai pačiai regentystei su minėtu *prižiūrėtoju*. Seimo paskirtas prižiūrėtojas abiem atvejais kiekviename ordinariniame seime pri-

valo pranešti apie karalaičių edukaciją ir elgesį. O Edukacijos Komisijos pareiga bus pateikti seimui tvirtinti karaliaus sūnų edukacijos ir jos vykdymo būdo tvarką, idant vieningos jų auklėjimo taisyklės būsimųjų sosto paveldėtojų protams jau iš mažumės nuolatos skiepytų religiją, dorybės, tėvynės, laisvės ir krašto Konstitucijos meilę.

XI. TAUTOS KARINĖ JĖGA

Tauta privalo pati save ginti nuo užpuolimo ir saugoti savo vientisumą. Todėl visi piliečiai yra tautos vientisumo ir laisvių gynėjai. Kariuomenė yra niekas kitas kaip iš visos tautos jėgos kylanti ir sutelkta gynybinė jėga. Tauta privalo savo kariuomenei atlyginti ir gerbti ją už tai, kad ši pasišvenčia tik jos gynybai. Kariuomenė privalo saugoti tautos sienas ir visuotinę ramybę, žodžiu, privalo būti jos tvirčiausiu skydu. Idant tokį pašaukimą nepriekaištingai įgyvendintų, ji privalo visuomet paklusti vykdomajai valdžiai, sutinkamai su įstatymo nuostatais, privalo prisiekti ištikimybę tautai ir karaliui ir tautos Konstitucijos gynybai. Todėl tautos kariuomenė gali būti panaudota visuotinei krašto gynybai, tvirtovių ir sienų apsaugai arba įstatymo pagalbai, jeigu kas nepaklustų jo vykdymui.

Stanisław Natęcz Małachowski, Karūnos seimo didysis referendorius, seimo ir Karūnos provincijų konfederacijos maršalka.

Kazimieras kunigaiškis Sapiega, Lietuvos artillerijos generalas, LDK konfederacijos maršalka.

Juozapas Korvinas Kosakovskis, Livonijos ir Kuršo vyskupas, Vilniaus vyskupijos ip. koadjutorius kaip deputatas. Antoni kunigaiškis Jabłonowski, Krokuvos kaštelionas, deputatas iš Mažosios Lenkijos senato. Symeon Kazimierz Szydłowski, Żarnovo kaštelionas, deputatas iš Mažosios Lenkijos provincijos senato mp.¹⁵ Franciszek Antoni na Kwilczu Kwilecki, Kališo kaštelionas, deputatas konstitucijai iš Didžiosios Lenkijos provincijos senato. Kazimieras Konstantinas Pliateris, Trakų generalas kaštelionas, deputatas konstitucijai iš L.D.K. senato mp. Walerian Stroynowski, Buso pakamorė, Voluinės pasiuntinys, iš Mažosios Lenkijos deputatas konstitucijai. Stanisław Kostka Potocki, Liublino pasiuntinys, deputatas konstitucijai iš Mažosios Lenkijos provincijos mp. Jan Nepomucen Zboiński, Dobrynės žemės pasiuntinys, deputatas konstitucijai iš Didžiosios Lenkijos provincijos mp. Tomasz Nowowieski, medžioklis ir Višogrado žemės pasiuntinys, deputatas konstitucijai iš Didžiosios Lenkijos provincijos. Józef Radzicki, pakamorė ir Zakročimo žemės pasiuntinys, deputatas konstitucijai iš Didžiosios Lenkijos provincijos mp. Juozapas Zabiela, pasiuntinys iš Žemaičių Kunigaištystės, deputatas konstitucijai. Jackus Putkameris, Minsko vaivadijos pasiuntinys, deputatas konstitucijai iš LDK provincijos.

Versta iš: Volumina Legum. Tom IX.
Kraków, 1889, s. 220–225.